

בגדר י"ג שנים דגדלות

פסק בשו"ע או"ח סי' נ"ה סעיף י', אם נער אחד נולד בכ"ט לאדר ראשון משנה מעוברת, ונער אחר נולד באדר שני באחד בו, ושנת י"ג אינה מעוברת, אותו שנולד בכ"ט לאדר הראשון, צריך להמתין עד כ"ט לאדר בשנת י"ג, להיות בן י"ג שנה, ואותו שנולד אחריו באחד באדר השני, יהיה בן י"ג שנה כיון שהגיע אחד באדר של שנת י"ג, ע"כ. ומדנקט השו"ע דשנת י"ג אינה מעוברת משמע לכאורה דדוקא בכה"ג דינא הכי, משא"כ כששנת י"ג גם היא מעוברת, אמרינן דכל חד אדוכתיה קאי, והראשון שנולד באדר א' נעשה גדול באדר א' והשני באדר ב', אולם המגן אברהם שם בסק"י כתב דלשון השו"ע לאו דוקא, וסובר דאף כששנת י"ג מעוברת, מ"מ שניהם נעשים גדולים באדר שני, והראשון שנולד בכ"ט אדר א' ממתין עד כ"ט אדר ב', ועיי"ש שהכריח את דבריו, וז"ל: "דהא מי שנולד באדר בשנה פשוטה אינו נעשה בר"מ צוה עד אדר השני, כמבואר להלן ברמ"א בסעיף זה, וא"כ גם זה אע"פ שנולד בשנת העיבור, מ"מ אשתקד היתה שנה פשוטה, ונעשה בן י"ב באדר סתם, א"כ לא מלאו לו י"ג שנה עד אדר ב'", וכוונתו דאכתי לא עברה שנה מיום היותו בן י"ב. אמנם עיין בבאר היטב שכתב דבתשו' מהר"י מינץ סי' ט' מפורש דלא כהמג"א, והנולד באדר א' נעשה גדול באדר א', והביא עוד מהשבות יעקב והגאון ר' דוד אופנהיים והפר"ח שכולם הסכימו דלא כהמג"א, וסיים דכן המנהג פשוט אצל כל בעלי הוראה עיי"ש, ברם לא ראיתי בכל האחרונים שדחו את המג"א ישוב לקושייתו החמורה, וצ"ע.

ונראה ליישב בהקדם מה שיש לחקור בעיקר הגדר דאדר ראשון, למאי דקיי"ל כרשב"ג משום ר' יוסי דכל המצוות שנוהגות בשני אינן נוהגות בראשון (מגילה ו:), וללישנא בתרא שם בגמ' דילפינן לה מדכתיב אגרת הפורים "השנית", דצ"ע אם הילפותא הוא רק לענין פורים ושאר המצוות

דאינן נוהגות בראשון, אבל החדש בעצמותו מתייחס שפיר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר, או דילמא גילה לנו הכתוב בזה דרך אדר הסמוך לניסן קרוי אדר, ואדר א' אינו מתייחס כלל לחדש אדר האמיתי, וממילא אין כל המצוות של חדש אדר נוהגין בו. והנה מבואר שם בגמ' דלענין הספד ותענית שוין, ולכאורה מוכח מזה דגם אדר א' חשיב אדר, דאלת"ה מנלן לאסור בהספד ותענית, אמנם נחלקו בפי' הדבר הרמב"ם והרא"ש, דדעת הרא"ש הוא דאדר א' מותר גם בהספד ותענית ובגמ' מיירי רק בענין דבתחלת יום י"ד טרם נתעברה השנה, ונהגו קדש במקצת היום, ובאמצע היום עיברו ב"ד את השנה, אז אמרינן דגומרינן את היום באיסור הספד ותענית, אבל כשנודע מתחלה שהשנה מעוברת אין נוהגין איסור כלל באדר א', ולפי"ז דינא אחריתי הוא, ואין ראיה לשאלתנו, אמנם הרמב"ם מפרש כפשוטו דימי י"ד וט"ו באדר ראשון אסורין בהספד ותענית, וע"כ דגם אדר א' אדר מיקרי, אולם אף בדעת הרמב"ם נראה ברור, דהאיסור אינו מדברי קבלה כבימי הפורים ממש, דהרי הא דפורים אסור בהספד ותענית מדין משתה ושמחה הוא, ומדלא כתב הרמב"ם דנוהג באדר א' מצות משתה ושמחה, מבואר דגם ממשתה ושמחה נתמעט אדר ראשון כשם שנתמעט מקריאת המגילה וכו', וא"כ מנלן לאסור בהספד ותענית שיסוד איסורם במצוות משתה ושמחה, (עיין במגילה שם תוד"ה ור' אליעזר) וצ"ל דדין מחודש הוא ממגילת תענית לאסור אף באדר א', וכן משמע במרדכי פ"ק דמגילה יעוש"ה, ומכיון שכן, יש אולי מקום לומר דטעמא דאיסורא אינו משום ההתייחסות לחדש אדר, אלא דחז"ל אסרוהו אטו סתם אדר, כיון דבכ"מ שאתה הולך אחר לשון בני אדם נחשב אדר ראשון לעיקר, כמבואר בנדרים ס"ג, והדר ספיקא דידן אף להרמב"ם.

והנה מעיקר הדין המבואר ברמ"א כאן שהנולד באדר בשנה פשוטה, נעשה בר מצוה באדר ב' כששנת י"ג מעוברת, משמע לענ"ד דאדר א' אינו אדר כלל, דאל"כ למה לא יעשה גדול באדר א' כיון שגם אדר א' מתייחס לחדש אדר, ושפיר נחשב החדש שנולד בו, ואף דגם אדר ב' הוא אדר, מ"מ מהכ"ת למיזל לקולא ולתת לו דין גדול רק בשני, ויש לדחות קצת, ובאמת דין זה של הרמ"א מפורש בירושלמי פ"ק דמגילה (ולפלא על באה"ג והגר"א שלא ציינו לו) והכי איתא שם "אדר א' תוספת, אדר ב' תוספת (כלומר מי העיקר ומי התוספת) מה ביניהון, שני כבשי עצרת ביניהון, נולד בט"ו אדר בשנה שאינה מעוברת ונכנס לשנה מעוברת, אי תימר אדר א' תוספת שנה

ארוכה היא, (דעלתה לו שנה באדר שני) אי תימר אדר ב' תוספת אין לו אלא עד ט"ו אדר א' וכו' ומסיק שם, "מתניתא אמר אדר א' תוספת וכו'", ע"כ. ומבואר להדיא דרך אדר ב' עיקר וחשיב אדר, ואילו אדר א' תוספת הוא פי' חדש שניתוסף בין שבט לאדר. שוב עיינתי בפנים בתשו' מהר"י מינץ סי' ט' (שממנו מקור הדין דהרמ"א) וראיתי שם דברים מפורשים בתוך התשובה דאדר א' אינו מתיחס כלל לחדש אדר, ומה דקרינן ליה בכולי תלמודא "אדר א'" שמא בעלמא הוא.

ודאיתנן להכי צ"ע מעתה בעצם דין השו"ע דהנולד בכ"ט אדר א' נעשה בר מצוה בכ"ט אדר כששנת י"ג פשוטה, דהרי להמבואר שאדר א' אינו מתיחס כלל לחדש אדר האמיתי, יוצא שהחדש שנולד בו אינו קיים במציאות בשנה פשוטה, וא"כ מהכ"ת שיעשה גדול בכ"ט אדר האמיתי שאינו כלל החדש שנולד בו, ובאיזה חשבון אנו מייחסים את יום לידתו לכ"ט אדר האמיתי, ונראה בזה, דהא דנעשה בר מצוה בכ"ט אדר אינו בגלל שהוא "כ"ט אדר", אלא דמכיון שנולד בחדש שבין שבט לאדר, וחדש זה אינו נמצא בעולם בשנת י"ג שהיא פשוטה, אנו מחשבים את יום לידתו בסדר אחר, דהיינו שנולד כ"ט ימים אחר חדר שבט, ואף שבשנת הלידה היה זה באדר א' והשתא באדר סתם לא איכפת לן בזה, דבכה"ג לא שם החדש גורם רק זה שהוא כ"ט ימים אחר שבט, ומעתה מיושבת קושיית המג"א בפשיטות, שהקשה דאכתי לא עברה שנה מיום היותו בן י"ב כיון ששנת י"ב היתה פשוטה, ומאדר של פשוטה מנינן עד אדר שני, דאה"נ אילו היה נעשה בן י"ב באדר של הפשוטה מחמת שהוא כ"ט אדר היתה באמת נגמרת השנה בכ"ט אדר שני, אבל לדברינו דאין מקום לומר שהנולד באדר א' תכלה שנתו באדר האמיתי, וזה שגומרים שנתו באדר האמיתי הוא רק בחשבון של כ"ט ימים אחר שבט, ומאז כבר עברה שנה, דמכ"ט יום אחר שבט אשתקד נגמרת השנה כ"ט יום אחר שבט השתא, ולא איכפת לן בזה שאשתקד היה זה באדר סתם ועכשיו באדר א' כיון שלא יום החדש גורם רק המציאות של כ"ט יום אחר שבט.

אולם עדיין אין הדברים מחוורים כל צרכם, דאף שמצאנו את הדרך איך לייחס את כ"ט אדר האמיתי ליום שנולד בו, מ"מ אכתי טעמא בעי דמנלן הא דבכה"ג מחשבין בסדר של כ"ט ימים אחר שבט, ולמה לא נימא לקושטא דמילתא, דכיון שנולד באדר א' דהיינו בחדש שבין שבט לאדר, יעשה בר מצוה תיכף בהגיע אחד באדר, ואף שאין זה היום המדויק שנולד

בו דהרי החדש שנולד בו איננו קיים השנה מ"מ לא נשתנתה המציאות
 שנולד לפני אדר, וממילא תיכף בהגיע חדש אדר יעשה גדול, וכע"ז יש
 לעיין במי שנולד בל' חשון כשחשון היה מלא, ובשנת י"ג חשון חסר ואין
 בו אלא כ"ט יום, דהעלה המג"א בסי' נ"ה דנעשה גדול בא' כסלו, ויש
 להסתפק לשי' רש"י בנדה, דמונין שעות לשנת י"ג ואינו נעשה גדול עד
 שעה שנולד בה, מי אמרינן גם בנד"ד בכה"ג שנולד בחצות של ל' חשון
 דנעשה גדול בחצות של א' כסלו, או דילמא לא שהרי אין א' כסלו היום
 שנולד בו, דהא נולד בל' חשון, וא"כ בתחלת א' כסלו נעשה גדול שהרי
 נולד בין כ"ט חשון לא' כסלו וצ"ע. גם בעיקר הדברים שכתבנו בגדר
 דאדר א', ראיתי עתה לאדונינו הגר"א בביאורו לאו"ח סי' תקס"ח שדן בזה
 (אגב, כוונתי לדעתו הרמה בביאור שי' הרמב"ם לענין הספד ותענית) ומסיק
 דהעיקר לדינא דשני החדשים מתייחסים לאדר האמיתי.

לכן נראה בזה מילתא חדתא, דהנה אף בלי הקדמה זו בגדר דאדר א',
 יש לתמוה טובא על דין זה דהנולד בא' אדר ב' נעשה גדול בא' אדר, והנולד
 בכ"ט אדר א' ממתין עד כ"ט אדר, דמה בכך שנולד בכ"ט אדר א', הא מ"מ
 גם בא' אדר ב' היה בעולם, ומאז הרי כבר עברו י"ג שנים תיכף בא' אדר
 כדחזינו מהנולד בא' אדר ב', ואטו משום דנולד לפני כן מיגרע גרע, דל
 מהכא האי יומא שנולד לפני כן, ונחשוב את הי"ג שנים לא מיום שנולד בו,
 אלא מיום שלאחר כן שכבר היה אז בעולם, וזוהי פליאה נשגבה. ומתוך
 קושיא זו נראה לחדש יסוד בהך דינא די"ג שנים ויום אחד, דהנה לולי
 ההלל"מ דבעינן י"ג שנים מיום ליום הייתי אומר דאזלינן בתר שנת עולם,
 והנולד בא' אלול נעשה גדול תיכף בא' תשרי, דא' תשרי שהוא ראש השנה
 מעבירו לשנה השניה, ונראה דאף אחרי ההלכה דבעינן מיום ליום ואזלינן
 בתר שנתו ידידיה, מ"מ מהלך השנים הוא בסדר של ראש השנה דומיא
 דשנת עולם, דהיינו שיום שנולד בו נחשב ר"ה של שנתו ידידיה, וכשיגיע
 ליום זה עובר לשנה השניה, וזה הכלל דלא מספר הימים שעברו גומר את
 השנה, אלא יום ראש השנה דיליה, וממש כההיא דר"ה של שנת עולם,
 ולפי"ז לו יצויר דבמספר הימים יעבור עליו שנה, ומ"מ ליום ר"ה דיליה
 לא הגיע, עדיין נמצא בשנה הקודמת, וה"ה להיפך מי שהגיע לר"ה דיליה
 עובר תיכף לשנתו החדשה, אף שבמספר הימים טרם עברה שנה, ומעתה
 מיושב היטב מה שהקשינו על הנולד בכ"ט אדר א' למה לא יעשה גדול בא'
 אדר אחרי שכבר היה אז בעולם ועברו י"ג שנים שלמות, דמ"מ כיון שנולד

בכ"ט, יום זה הוא הר"ה דיליה וכל שלא הגיע ליום שאני יכול לייחסו לכ"ט ולעשותו ר"ה, אינו יכול להעשות גדול אף שבמציאות יש כבר י"ג שנים שלימות ויותר, ולכן צריך להמתין עד כ"ט אדר שהוא ר"ה דיליה, מטעם דגם אדר א' מתייחס לאדר האמיתי וכהגר"א, או מדין כ"ט יום אחר שבט וכנ"ל, ומיושבת מאליה קושית המג"א, דמה בכך שאכתי לא עברה שנה מיום היותו בן י"ב. דמ"מ כיון שכ"ט אדר א' שהוא היום שנולד בו בודאי שהוא יום ר"ה דיליה, נעשה ממילא בן י"ג בהגיעו לאותו היום. ונפשט גם מה שנסתפקנו בנולד בל' חשון דלהמבואר דאינו יכול להעשות בן י"ג רק בסדר של ר"ה, א"כ בע"כ שאנו קובעים את א' כסלו דחשיב כיום שנולד בו, ובחשבון של יום אחד אחר כ"ט חשון, דבשנת הלידה היה ביום ל' חשון, ובשנת י"ג הוא בא' כסלו, וממילא הוי ר"ה דיליה שמעבירו לשנה החדשה, וכיון דחשיב כיום שנולד בו צריך להמתין עד השעה שנולד בה לרש"י דמנינן שעות, אלא דאכתי יש לדון, דגוף החידוש שכתבנו דמהלך השנים נקבע בסדר של ראש השנה, יהי תלוי במחלוקת רש"י ושאר פוסקים אי מנינן שעות, ואכמ"ל בזה.